

Patronat Prezydenta RP Bronisława Komorowskiego

***Szkolnictwo wyższe 1989-2014:
witalność wyzwolona przez wolność
a może odwrotnie?***

Jerzy Woźnicki
Politechnika Warszawska

Wykład inauguracyjny w Politechnice Warszawskiej
Warszawa, 1 października 2014 r.

- Inicjatywa JM Rektora Politechniki Warszawskiej Prof. Jana Szmidta ze względu na Rok XXV-lecia Wolności ogłoszony przez Prezydenta RP Bronisława Komorowskiego.
- Intencja odnotowania wkładu środowisk akademickich i naukowych w ustanowienie i utrwalenie wolności w szkolnictwie wyższym.

UWAGA:

Wkład przedstawicieli naszego środowiska w ustanowienie wolnej Polski jest znacznie większy, ale nie jest to przedmiotem tego wykładu.

ODNOTOWANIE:

- wskaźników rozwoju szkolnictwa wyższego oraz głównych aktów prawnych regulujących działanie uczelni akademickich w okresie 1989-2014
- dynamiki rozwojowej systemu potwierdzającej jego awans i nową witalność wraz z pytaniem o jej źródło
- relacji pomiędzy wolnością i witalnością w odniesieniu do szkolnictwa wyższego

■ **DWA ŚWIATY SZKOLNICTWA WYŻSZEGO W ŚWIETLE WSKAŹNIKÓW ROZWOJU I AWANSU**

- Liczba studentów/wskaźniki skolaryzacji
- Liczba uczelni/publicznych i niepublicznych
- Wskaźniki udziału osób z wyższym wykształceniem w populacji (dla różnych grup wiekowych)
- Kierunki i formy studiów: zróżnicowanie programowe, indywidualizacja, elastyczność, ...
- Dysponowane zasoby: kampusy, obiekty, audytoria, biblioteki, laboratoria, ...
- Nakłady średnie na studenta, inwestycje, pomoc materialna, ...
- Umiędzynarodowienie studiów: polscy studenci i wykładowcy za granicą, zagraniczni studenci i wykładowcy w Polsce

- Dojrzałość systemowa – ukształtowanie się i aktywność podmiotów reprezentatywnych:
 - RGNiSW
 - PKA
 - KRASP (KRePSZ) i KRZaSP
 - PSRP
 - KRD
 - KPN
 - RMN

- Pozycja międzynarodowa reprezentatywnych podmiotów:
 - PKA i komisje środowiskowe (AKA) w Europie
 - KRASP w European University Association (EUA)
 - PSRP w European Students' Union (ESU)
 - KRD w European Council of Doctoral Candidates and Junior Researchers (EURODOC)

Wnioski:

- wszystkie te wskaźniki potwierdzają ogromny postęp w kategoriach ilościowych;
- polskie szkolnictwo wyższe osiągnęło dojrzałość systemową i zajęło znaczącą pozycję w instytucjach europejskich

ALE PRZECIEŻ ...

- Uczelnie stały się przedmiotem ataków inspirowanych przez oficjalne wystąpienia publiczne, publikacje w mediach i różne analizy ze z góry założoną tezą. Przykładowe stwierdzenia:
 - beton profesorski
 - antyreformatorska kadra
 - kompromitująca jakość kształcenia
 - uczelnie fabrykami bezrobotnych
 - nepotyzm i kołesiosstwo
 -

UWAGA: na niektóre z tych zarzutów można znaleźć przykłady, ale negatywne uogólnienia, którym nadawane są pozory obiektywnej oceny urągają regułom metodologii ewaluacji!

- Premier Donald Tusk po wysłuchaniu referatów Przewodniczących KRASP i RGNiSW w dniu 11 kwietnia 2014 r. na posiedzeniu Zgromadzenia Plenarnego KRASP w Uniwersytecie Jagiellońskim, przeprosił rektorów za krzywdzące oceny szkolnictwa wyższego!

JAK ZATEM OCENIĆ DZIŚ POZYCJĘ POLSKIEGO SZKOLNICTWA WYŻSZEGO W ŚWIECIE?

- Pewnej podstawy dostarczają rankingi międzynarodowe systemów szkolnictwa wyższego lub uczelni (przeliczone na miary pozycjonujące kraje).
- Uśredniając: polskie szkolnictwo wyższe zajmuje dziś pozycję w pobliżu 30. miejsca w świecie – to nie jest zła pozycja ale nie jest ona satysfakcjonująca!
- Dla porównania w przybliżeniu:
 - Polska gospodarka plasuje się w pobliżu pozycji 25.
 - Polska nauka zajmuje miejsce w pobliżu 20.

Odnotujmy tu, że przywołane oceny odwołują się przede wszystkim do miar dorobku naukowego. Polska wybrała po 1990 roku inne preferencje. Przyznano priorytet kształceniu.

WNIOSEK:

Poprawimy pozycję międzynarodową szkolnictwa wyższego inwestując w laboratoria naukowe (to się stało) i kadrę międzynarodową (to przed nami).

ZNAKI WOLNOŚCI – AUTONOMIA UCZELNI ŚCIEŻKI ROZWOJOWE SZKOLNICTWA WYŻSZEGO znaczone aktami prawnymi

Czego doświadczyliśmy?

Co miało miejsce w okresie ostatnich 25 lat?

Walka o autonomię, troska o etos, presje transformacji, prace legislacyjne, zmiany systemowe, wyzwolona przedsiębiorczość, inicjatywy ludzi i uczelni, ale i świadome zaniżanie standardów jakościowych oraz inne zjawiska patologiczne ...

Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r.
PRAWO O SZKOLNICTWIE WYŻSZYM
– aktualnie obowiązująca

- Art. 4. (1) **Uczelnia jest autonomiczna we wszystkich obszarach swojego działania** na zasadach określonych w ustawie.
- (2) W swoich działaniach uczelnie kierują się zasadami **wolności nauczania, badań naukowych i twórczości artystycznej**.
- (3) Uczelnie pełniąc misję odkrywania i przekazywania prawdy poprzez prowadzenie badań i kształcenie studentów, stanowią integralną część narodowego systemu edukacji i nauki.
- (...)
- (5) **Organy administracji rządowej i organy jednostek samorządu terytorialnego mogą podejmować decyzje dotyczące uczelni tylko w przypadkach przewidzianych w ustawach.**

WSKAŹNIKI ROZWOJU POTWIERDZAJĄ EKSPLOZJĘ WITALNOŚCI W SZKOLNICTWIE WYŻSZYM W OSTATNIM 25-LECIU – PYTANIE O JEJ ŹRÓDŁO

Domysł: źródeł tej witalności należy poszukiwać w autonomii instytucjonalnej

To z pewnością prawda:

swoboda działania w ogólności wyzwala aktywność, zachęca do działania, przewycięża marazm

A zatem obserwowaliśmy:

Witalność wyzwoloną przez Wolność?

WOLNOŚĆ LAT 90. → WITALNOŚĆ 25 LAT W SZKOLNICTWIE WYŻSZYM

- wolność w szkolnictwie wyższym nie pojawiła się w 1990 roku sama,
- to się nie stało samo, że wolność i autonomia uczelni zostały zakorzenione w ustawie z 1990 r., w Konstytucji z 1997 r., a następnie ugruntowane w ustawie *Prawo o szkolnictwie wyższym* w 2005 r.

ZAUWAŻMY, ŻE:

nawet w krajach o rozwiniętej demokracji przy zachowaniu wysokich standardów, występują zjawiska zróżnicowanego zakresu swobody działania a nawet ograniczenia autonomii uczelni

- Czy zatem rzeczywiście główną podstawą witalności w szkolnictwie wyższym w ostatnim 25-leciu stała się wolność pozyskana przez uczelnie w 1990 roku za sprawą zmiany ustrojowej w Polsce?

POWTÓRZMY

- Oznaczałoby to, że to zyskana wolność stała się źródłem witalności uczelni.

CZY TEŻ

Lata 80. – projektowanie przyszłości, stanowiły istotny mechanizm wcześniejszy

- Zasadniczą rolę w tym procesie odegrało powstanie ruchu społecznego symbolizowanego lub organizowanego przez „Solidarność”, w szczególności działalność Krajowej Sekcji Nauki NSZZ „Solidarność” (KSN) oraz porozumień poziomych, a w środowisku młodzieży akademickiej przez Niezależne Zrzeszenie Studentów a także inne organizacje niezależne.
- Istotną rolę odegrały tu także oddolne inicjatywy społeczne o charakterze obywatelskim na rzecz wolności i rozwoju nauki, np. działalność środowiska, które stworzyło Towarzystwo Popierania i Krzewienia Nauk.
- Odnotowania wymaga wspierająca działalność Kościoła, mająca wtedy wielkie znaczenie.

Pytanie o mechanizmy i następstwo zdarzeń

- Czy nie jest więc tak, że to tak zrodzona witalność lat 80. stała się źródłem i przyczyną wolności uczelni w systemie szkolnictwa wyższego osiągniętej w 1990 r., potwierdzonej następnie w Konstytucji RP z 1997 r. i w ustawie *Prawo o szkolnictwie wyższym* z 2005 r.?
- Oznaczałoby to tezę, że to wyzwolona wcześniej bo już w latach 80. witalność przyniosła uczelniom wolność osadzoną na fundamencie autonomii w 1990 r.

BYŁO TAK: ŹRÓDŁA WOLNOŚCI W SZKOLNICTWIE WYŻSZYM – LATA 80. XX WIEKU?

- Samoorganizacja i aktywność środowisk akademickich i naukowych na rzecz nowego ładu w szkolnictwie wyższym i nauce w ramach wielkiego Ruchu Solidarności: rektorzy (m.in. Władysław Findeisen, Józef Gierowski, Roman Ciesielski, Maria Radomska, Henryk Samsonowicz)^[2], KSN, różne porozumienia poziome, lokalne, wolne słowo, inicjatywy obywatelskie, sprawy programowe, koncepcja KBN(patrz np. dorobek TPiKN)
- Projekt ustawy z 1982 r. i pierwsza RGNiSW – dzieło środowiska
- Zaangażowanie studentów, z Niezależnym Zrzeszeniem Studentów (NZS) na czele

^[2] tzw. „samotwór” rektorów – pogardliwa nazwa porozumienia rektorów używana w rządowej prasie stanu wojennego

BYŁY TO PRZEJAWY NASZEJ DETERMINACJI I ZAANGAŻOWANIA I W STANIE WOJENNYM I PO JEGO ZAWIESZENIU!

**DOWODY OGROMNEJ NIE DAJĄCEJ SIĘ STŁUMIĆ WITALNOŚCI
ŚRODOWISKA W LATACH 80.**

KTÓRE ZASŁUŻYŁO SOBIE

KTÓRE WYWALCZYŁO SOBIE

KTÓRE ZAPROJEKTOWAŁO SOBIE

W O L N O Ś Ć W SZKOLNICTWIE WYŻSZYM!

Ludzie Politechniki Warszawskiej związani z NSZZ „Solidarność” zapisali piękne karty w tym dziele. Niektórzy z nich to: Tadeusz Diem, Marek Dietrich, Zygmunt Trzaska-Durski, Maciej Grabski, Jerzy Olędzki, Andrzej Smirnow, Janusz Sobieszczański, Krzysztof Szmidt-Szałowski oraz działacze tzw. II Struktury Solidarności PW (1982-84).

WEWNĘTRZNA WOLNOŚĆ I JEJ ZNACZENIE

- WITALNOŚĆ LAT 80. miała swoje źródło w zachowywaniu WEWNĘTRZNEJ WOLNOŚCI przez ludzi, którzy nie zaakceptowali opresyjnego, ograniczającego wolność działania państwa w okresie PRL i nie poddali się jego presji.
- Nawet ci poddawani represjom za działalność niezależną zwyciężali bo zachowywali poczucie WEWNĘTRZNEJ WOLNOŚCI.
- W znacznej części dotyczyło to przedstawicieli środowisk akademickich, a w tym zwłaszcza osób zaangażowanych, szczególnie z dużych uczelni, w tym tych z Politechniki Warszawskiej, Uniwersytetu Warszawskiego i Polskiej Akademii Nauk.

WOLNOŚĆ WEWNĘTRZNA I WITALNOŚĆ lat 80. → WOLNOŚĆ 25 lat

KONKLUZJA:

OTO NASTĘPSTWO ZDARZEŃ I RELACJA, KTÓREJ ZAWDZIĘCZAMY NASZĄ
DZISIEJSZĄ POZYCJĘ W SZKOLNICTWIE WYŻSZYM:

wolność wewnętrzna środowiska lat 80.

witalność środowiska lat 80.

wolność działania od 1990r.

witalność uczelni w 25-leciu.

WOLNOŚĆ WEWNĘTRZNA I WITALNOŚĆ lat 80. → WOLNOŚĆ 25 lat

KONKLUZJA

**OSIĄGNIĘTY STAN ROZWOJU SZKOLNICTWA WYŻSZEGO
ZAWDZIĘCZAMY NASZEMU PRZYWIĄZANIU DO WOLNOŚCI
I NASZEJ WITALNOŚCI LAT 80., KTÓRA DZIĘKI WOLNOŚCI
INSTYTUCJONALNEJ STAŁA SIĘ
ŹRÓDŁEM NASZEJ NOWEJ WITALNOŚCI W 25-LECIU**

Pamiętajmy o trudzie i dokonaniach z lat 80.

Ale wolność i odpowiedzialność idą w parze

- Dokument pn. „Deklaracja Erfurcka” z 1996 roku, poświęcony tzw. uniwersytetowi odpowiedzialnemu, zawiera m. in. następujące stwierdzenie:
 - (...) Uczelnia ma stanowić odpowiedzialną wspólnotę, nie zaś anarchistyczne czy nieodpowiedzialne stowarzyszenie. Na szkołach wyższych ciąży obowiązek takiego organizowania się, aby ich decyzje podejmowane były po wszechstronnej konsultacji, lecz bez zbytej zwłoki, a uzgodnione działania wprowadzane w czyn w pełni i sumiennie, przy minimum kosztów. Jako wspólnota uczonych i studentów uczelnia ponosi zespołową odpowiedzialność za działania podjęte przez swe władze bądź w jej imieniu. (...)

- Szkolnictwo wyższe w okresie 25 lat wolności w naszym kraju osiągnęło sukces na miarę możliwości. Jednak czas na zmiany nie minął!
- Programujmy i popierajmy zmiany. Poprawiamy swoją pozycję. Zewnętrzne oceny są coraz lepsze, ale nasza własna ocena jest ciągle niedość satysfakcjonująca (patrz np. *The Global Competitiveness Report 2013–2014: Full Data Edition*, World Economic Forum)- stan szkolnictwa wyższego oceniono szczególnie pozytywnie jako silną stronę naszego kraju.
- Domagajmy się ocen krytycznych ale sprawiedliwych zamiast tendencyjnych i krzywdzących.

POTRZEBUJEMY

**od siebie - większej konkurencyjności, umiędzynarodowienia, zmiany,
od państwa – deregulacji i inwestycji w kapitał ludzki**

SZKOLNICTWO WYŻSZE CZEKA NOWE OTWARCIE

- W roku akademickim 2014/15 można spodziewać się – obok dokumentów programowych MNiSW – nowych opracowań programowych ogłoszonych przez niezależne podmioty: RGNiSW, KRASP i FRP.
- Tematem jednego z raportów FRP dla KRASP będzie deregulacja w szkolnictwie wyższym.

- ❖ **DZIAŁALNOŚĆ TA POTWIERDZA PRODUKTYWNE SKUTKI PRAKTYKOWANIA NASZEJ WOLNOŚCI,**
- ❖ **WIĄŻEMY JĄ Z ODPOWIEDZIALNOŚCIĄ, KTÓREJ JAKO ŚRODOWISKO TĄ DROGĄ DAJEMY WYRAZ!**

DZIĘKUJĘ ZA UWAGĘ!